

УДК 343.1

О.В. ОЛШЕВСЬКИЙ, Харківський національний університет внутрішніх справ

РІВНІ ТА СУБ'ЄКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Ключові слова: організація розслідування злочинів, рівні, управлінські та криміналістичні, суб'єкти

Слід зазначити, що сьогодні особливе місце відведено організаційно-управлінській діяльності зі створення системи органів внутрішніх справ, упорядкування її стану, а також діяльності елементів цієї системи – слідчого, органу дізнання, які проводять розслідування конкретних злочинів і слідчі дії, осіб та органів, які здійснюють нагляд і контроль за розслідуванням. Щодо рівнів організації розслідування, то в них належне місце займають суб'єкти цієї діяльності.

Питанням рівнів організації розслідування злочинів в юридичній літературі приділена певна увага. Їх досліджували Р.С. Белкін, В.Д. Зеленський, В.Є. Корноухов, Г.І. Седова, В.В. Степанова, Л.В. Черечукіна, М.П. Яблочков та інші. Проте, в силу недостатньої розробки теорії та практики організації деякі питання все ще викликають дискусії. Тому метою даної статті є спроба на основі систематизації та аналізу різних поглядів науковців визначити поняття рівнів організації розслідування злочинів, їх систему, аспекти дослідження, а також суб'єктів цієї діяльності. Новизна роботи полягає в розгляді рівнів організації розслідування в криміналістичному та управлінському аспектах, наданні самої дефініції та виділенні її суб'єктів на криміналістичних рівнях.

Одним із перших, хто обґрунтовано та змістовно виділив рівні організації розслідування злочинів, як намагання правильно визначити саму досліджувану категорію, був Р.С. Белкін. На його думку, існують наступні чотири рівні організації розслідування злочинів:

Перший, вищий рівень організації розслідування має своїм об'єктом розслідування як специфічну форму діяльності органів досудового слідства й дізнання всіх відомств і носить абстрактний характер.

Другий – це «управлінський» рівень, коли організація розслідування злочинів виступає як управління певним родом діяльності, як основна функція слідчого апарату й підрозділів дізнання органів внутрішніх справ.

Третій – рівень криміналістичної методики. Організація розслідування є саме організацією конкретного акту розслідування, розслідування конкретного злочину. Організація конкретного акту розслідування – це комплекс заходів зі створення оптимальних умов для визначення й застосування найбільш ефективних і доцільних у конкретній слідчій ситуації рекомендацій криміналістичної методики з метою досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах часу, засобів і сил.

Четвертий – тактичний рівень організації розслідування. Це – організація проведення окремої слідчої дії або організаційно-технічного заходу в рамках конкретного акту розслідування. Організація проведення слідчої дії – це комплекс заходів, що забезпечують вибір та застосування в конкретній слідчій ситуації найбільш ефективних та доцільних техніко-криміналістичних і тактичних засобів і прийомів для досягнення цілей цієї слідчої дії [1, с.363–365].

Дещо схожу, але більш детальну систему рівнів організації розслідування злочинів подає В.Д. Зеленський, визначена яким послідовність рівнів, напевно, залежить від значення кожного окремо. На його думку, базовий рівень – це організація розслідування злочину або конкретне розслідування – сфера безпосередньої боротьби зі злочинністю. Даний рівень принципово не розходиться з рівнем криміналістичної методики, що був раніше визначений Р.С. Белкіним, але В.Д. Зеленський більш розгорнуто подає організацію конкретного акту розслідування. Як за ним, всі інші рівні є похідними від даного, оскільки

існують для нього. Утворюючи систему, вони впливають на розслідування, в якійсь мірі визначають його, забезпечують, але за провідної ролі конкретного акту розслідування.

Наступний другий рівень – організація проведення слідчих дій. Організувати слідчу дію – це означає визначити її цілі, місце, конкретний час, учасників, створити умови, підготувати (мобілізувати) учасників. Даний рівень схожий за змістом до рівня тактики, визначеного Р.С. Белкіним.

Третій рівень – організація і управління розслідуванням в органі та адміністративному районі (район, область). Автор розмежовує об'єкти організації – діяльність окремих слідчих, інших учасників розслідування і система розслідування в цілому, й об'єкти управління – матеріальне забезпечення процесу, підготовка та розстановка кадрів як специфічна форма створення умов для якісного розслідування.

Четвертий рівень – організація і управління розслідуванням в країні – процес забезпечення ефективного функціонування системи розслідування, її якісного удосконалення. Цілі діяльності правоохоронних органів оформляються нормативно (закони, укази, накази і т.д.) [2, с.41–47].

З вище наведеного видно, що подані системи рівнів організації розслідування злочинів Р.С. Белкіним та В.Д. Зеленським досить схожі, проте є відмінності. Ми не будемо брати до уваги послідовність зазначення рівнів, зупинимось на аналізі змістовної сторони кожного. Так, до рівня організації слідчої дії (тактики за Р.С. Белкіним) В.Д. Зеленський відносить ще організацію інших процесуальних дій, службових перевірок, розшукових дій гласного характеру, самих організаційно-підготовчих дій, оскільки вони, на його думку, мають схожу структуру з слідчими діями.

Управлінський рівень організації розслідування злочинів В.Д. Зеленський розширив у територіальному та структурному планах, визначив його підрівні організації: а) в органі розслідування (відділ внутрішніх справ, міськрайпрокуратура); б) в районі в цілому; в) в органі розслідування обласної та прирів-

няної до неї ланки (прокуратура області, управління внутрішніх справ та інше); г) в області (краї, автономній республіці, союзній республіці без обласного поділу).

Подальші дослідження даного питання іншими правниками нічого принципово нового не привнесли. Автори або зменшують кількість рівнів, або визнають вище зазначені рівні з деякими змінами.

Заслуговує на особливу увагу твердження В.Є. Корноухова, що необхідно розрізняти організацію управління діяльністю слідчого апарату й організацію діяльності з розслідування злочинів, оскільки перше – це управління, що також має організацію, але вона не відокремлюється, а є стороною процесу управління. Друге відображає сутність організації вже діяльності слідчого під час розслідування злочину. При цьому перший і другий рівні, запропоновані Р.С. Белкіним, охоплюють не організацію, а управління діяльністю правоохоронної системи, а третій і четвертий рівні дійсно відображають організацію діяльності з розслідування злочинів [3, с.755].

На думку Г.І. Седової та В.В. Степанова, організаційні основи боротьби зі злочинністю мають два рівні. Перший рівень пов'язаний з виявленням, розкриттям, розслідуванням і попередженням конкретного злочину. Даний рівень відображає не тільки безпосередньо криміналістичні аспекти забезпечення, але й управлінські, інформаційні, матеріально-технічні, кадрові та інші аспекти. Другий – більш високий рівень, присвячений загальним проблемам боротьби зі злочинністю. Він відображає відповідно інший рівень організаційної діяльності, яка виходить за межі предмета криміналістики і називається «управлінською діяльністю» [4, с.23].

Л.В. Черечукіна виділяє чотири рівні організації: розслідування кримінальної справи в цілому (стратегічний рівень); проведення окремих слідчих дій або тактичної операції; розслідування декількох справ одночасно; розслідування, що здійснюється слідчою або слідчо-оперативною групами [5, с.223]. Проте, на наш погляд, останнє – не рівень, а орга-

нізаційна форма. Діяльність цих груп можна відносити як до тактичного, так і до методичного рівнів організації розслідування злочинів.

Схожу думку має М.П. Яблоков, виділяючи наступні рівні організації діяльності при розслідуванні: проведення окремих слідчих дій і криміналістичних операцій; розслідування одного злочину; розслідування одночасно декількох злочинів; розслідування, що здійснюється слідчо-оперативною групою або групою слідчих. Однак, автор також погоджується із виділенням в якості самостійного рівня організаційного забезпечення розслідування у відповідному правоохоронному органі та адміністративному районі, додаючи, що на цьому рівні переважають адміністративно-управлінські сторони організаційної діяльності [6, с.74].

Таким чином, аналіз літератури дає підстави стверджувати, що рівень організації розслідування злочинів – це відносно відокремлена за своїм характером площина організації, що обумовлена складністю структури та діяльності правоохоронних органів.

На основі вище викладеного, вважаємо за необхідне поділяти рівні організації розслідування злочинів на управлінські та криміналістичні. Лише останні є предметом нашого дослідження. Отже, криміналістичними є наступні рівні організації розслідування злочинів:

- 1) організація слідчої чи іншої дії;
- 2) організація розслідування у кримінальній справі;
- 3) організація розслідування у кримінальних справах, що знаходяться в провадженні одного слідчого (дознавача).

Ці рівні є частковим відображенням положень криміналістичних тактики та методики розслідування злочинів, а тому органічно впливають в традиційну систему криміналістики. Варто підкреслити, що вони є визначальними, оскільки все інше покликано так чи інакше обслуговувати діяльність, яка здійснюється на них.

Суб'єктом організації розслідування злочинів, на думку Л.В. Черечукіної, є слідчий,

одноосібно або в складі слідчої (слідчо-оперативної) групи, який здійснює розслідування у кримінальній справі. Сприяти в організації розслідування йому можуть начальник ОВС, прокурор, який наглядає за слідством, вищестояще слідче керівництво [5, с.221]. На наш погляд, у цьому питанні автор не в повній мірі врахувала ситуативного підходу в розслідуванні злочинів.

Вважаємо, що головним суб'єктом організації розслідування в органах внутрішніх справ на зазначених криміналістичних рівнях є слідчий (дознавач). У випадку виконання доручення про проведення слідчих дій – працівник оперативного підрозділу. При перевірці заяв і повідомлень про злочин суб'єктами організації також є черговий ОВС, керівники слідчо-оперативної або оперативної груп. При розгляді заяв і повідомлень про злочини невеликої та середньої тяжкості, якщо на момент реєстрації особи, які їх учинили, відомі – дільничний інспектор міліції. Специфічною є участь в організації розслідування начальників слідчого підрозділу, органу внутрішніх справ, прокурора, прокурора-криміналіста, а також слідчого-методиста. Так, ми виділили суб'єктів організації системи МВС, проте дана схема може використовуватись при виділенні суб'єктів організації розслідування й інших відомств.

На основі вище викладеного можна зробити наступні висновки.

По-перше, рівень організації розслідування злочинів – це відносно відокремлена за своїм характером площина організації, що обумовлена складністю структури та діяльності правоохоронних органів.

По-друге, на даному етапі діяльності та структурної побудови правоохоронних органів обґрунтованим є поділ рівнів організації розслідування злочинів на управлінські та криміналістичні. До останніх відносяться: організація слідчої чи іншої дії; організація розслідування у кримінальній справі; організація розслідування у кримінальних справах, що знаходяться в провадженні одного слідчого. Варто підкреслити, що визначальними є криміна-

лістичні рівні, оскільки все інше покликане так чи інакше обслуговувати діяльність, яка здійснюється на них.

По-третє, головним суб'єктом організації розслідування в органах внутрішніх справ на зазначених криміналістичних рівнях є слідчий (дознавач). У залежності від ситуації також можуть бути працівник оперативного підрозділу, черговий ОВС, керівники слідчо-оперативної або оперативної груп, дільничний інспектор міліції, начальники слідчого підрозділу, органу внутрішніх справ, прокурор, прокурор-криміналіст, а також слідчий-методист.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курс советской криминалистики : учеб. пособие : в 3 т. Т. 2: Частные криминалисти-

ческие теории / Р. С. Белкин. – М. : Академия МВД СССР, 1978. – 412 с.

2. Зеленский В. Д. Организация расследования преступлений. Криминалистические аспекты : монография / В. Д. Зеленский. – Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1989. – 152 с.

3. Курс криминалистики. Общая часть / отв. ред. В. Е. Корноухов. – М. : Юристъ, 2000. – 784 с.

4. Седова Г. И. Дознание: функции и организация деятельности : учеб. пособие / Г. И. Седова, В. В. Степанов. – М. : Приориздат, 2003. – 80 с.

5. Черечукина Л. В. Организация досудебного расследования : учеб. пособие / Л. В. Черечукина. – Луганск : РИО ЛГУВД, 2005. – 536 с.

6. Криминалистика : учебник / Н. П. Яблочков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2008. – 400 с.

Олішевський О. В. Рівні та суб'єкти організації розслідування злочинів / О. В. Олішевський // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 660–663 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11oovorcz.pdf>

На основі систематизації та аналізу поглядів науковців визначено поняття рівнів організації розслідування злочинів, здійснено їх розподіл на управлінські та криміналістичні. Виділено, з урахуванням ситуативного підходу, її суб'єктів на криміналістичних рівнях.

Олишевский А.В. Уровни и субъекты организации расследования преступлений

На основе систематизации и анализа взглядов научных работников определены понятие уровней организации расследования преступлений, осуществлено их распределение на управленческие и криминалистические. Выделены, с учетом ситуативного подхода, ее субъекты на криминалистических уровнях.

Olishevsky A.V. Level and Subjects of the Organisation of Investigation of Crimes

On the basis of ordering and the analysis of sights of science officers are defined concept of levels of the organisation of investigation of crimes, their distribution on administrative and криминалистические is carried out. Are allocated, taking into account the situational approach, its subjects on криминалистических levels.